

АФОН — один із найбільших релігійно-духовних центрів православного чернецтва, автономна територія у складі Константинопольського патріархату. Інші назви — Афонська гора, Свята гора. Знаходиться на одному із трьох відрогів гористого п-ва Халкідикі, на Пн. Сх. Греції. Довжина бл. 50 км, ширина до 10 км, вища точка 1935 м над р. м. Перші поселення ченців-самітників з'явилися тут після завоювання Греції Рим. імперією. У 7 ст. імператор К. Погонат передає А. у виняткове володіння ченцям. Відтоді тут формується особливий сусп. уклад — своєрідна самоврядна Афон. чернеча респ., на територію якої заборонено приходити жінкам і навіть не можна вводити тварин жін. статі. На чолі А. стоїть Священний Кінот, або Синаксист, що складається із представників усіх монастирів (антиприсопів). Головує на засіданнях Кіноту представник Великої лаври. Виконав. орган — Священна єпістасія. Центр А. — Карея — своєрідна резиденція чернечого управління. У внутр. житті кожен монастир і скит самоврядні. Вони поділяються на заг.-життєві (кіновії) і штатні (ідіоритми). У кіновіях у ченців немає приват. власності, вони спільно працюють і мають спільне майно (навіть їжу й одяг). У ідіоритмах ченці живуть на влас. утриманні, можуть використовувати найману працю, мають дещо скорочену церк. службу. Монастир. статuti А. відзначаються суворим аскетизмом; вони заклали основи всього слов'ян. чернецтва. У 962–963 рр. грек Афанасій заснував перший укріпл. монастир. Багатства і слава Святої гори притягували завойовників. У 1204 А. завоювали католики, а від 1453 до 1830 він знаходився у володінні турків. Наприкінці 12 ст. на А. була вже велика кількість монастирів, яких на сьогодні збереглося 20 — 17 грец. і 3 слов'янських (серб. — Хіландар, болгар. — Зограф, руський — св. Пантелеймона). Найбільші з них: Хіландар, Ксиропотам, Ватопедський, Іверський, Пантократор, св. Павла, Ставроникіта, Діонісіат, Григоріат, Зограф та ін. Монастир св. Афанасія має статус лаври. У 1080 вихідці з України заснували один із найбільших монастирів на А. — монастир св. Пантелеймона (Руссік). Це великий

архіт. комплекс із 25-ти церков і 70-ти скитів. У кращі часи чисельність ченців у Пантелеймон. монастирі досягала 2 тис., що становило третину від заг. кількості афон. поселенців. Українці засновували на А. також скити та окремі келії. Напр., скит св. пророка Іллі заснував у 1746 уродженець Полтави П. Величковський, і населяли його переважно українці. Скит Чорний вир до 1830 теж населяли лише українці, що підтверджує назва гол. храму скиту — Печерських угодників. Вихованцем А. був Антоній (в миру Антипа) Печерський — засн. укр. чернецтва. У 1013 Антоній повернувся в Україну, однак через 2 р., зважаючи на князів. міжусобицю, змушений був покинути свою печеру на дніпров. схилах і повернутися на А. Лише 1028 Антоній остаточно поселився у Києві і заснував тут монастир на взірць афонського. Від того часу зв'язок України з А. не переривався — укр. ченці постійно здійснювали паломн. мандрівки на Святу гору. Ці відвідини мали і практ. значення з огляду на значну потребу України в книгах, іконах, церк. начинні тощо. Найвідоміші вихідці з України, які прославилися на А. — Христофор, Феодул, Іван (Вишенський), Паїсій (Величковський), Платон та ін. Велику допомогу монастирям А. надали свого часу укр. козаки. Після ліквідації Запороз. Січі вони навіть опікали низку монастирів та скитів, частина з них оселилася на А. Нині А. має певні труднощі у своєму розвитку, однак залишається одним із найбільших духов. центрів православ. світу, важливим культур. центром, де зібрані і зберігаються унікал. пам'ятки грец., араб., слов'ян. іконопису, писемності (кількість стародав. рукописів, за деякими даними, сягає 10 тис.). Тут зберігаються унікал. фрески, мозаїки 11–18 ст.

Рекомендована література

1. Кондаков Н. П. Памятники христианского искусства на Афоне. С.-Петербург, 1902;
2. История православной Церкви в XIX веке. Православный Восток. Т. 1. Москва, 1998.

О. Н. Саган

Бібліографічний опис:

Афон / О. Н. Саган // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44667>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).